

3. kapitola

**Revolučná jar
európskych národov
a Slováci**

U

Ž od počiatku roku 1848 Európu ovládlo reťazenie revolúcií, ktoré sa stali veľkou hrozbou pre každý vtedajší absolutistický režim. Nastala „jar národov“, jar, keď vyvrcholila vlna liberálneho nacionalizmu, revolučného pohybu, ktorý bol napokon kruto potlačený. Do dlhého historického času sa opätovne zapísala bolestná skúsenosť a nenaplnenie revolučných cieľov, ideálov, za ktoré boli obeťované mnohé životy. Po koľký raz v dejinách ľudstva...

V popredí revolučných pohybov boli najmä liberálni intelektuáli, ktorí patrili k stredným vrstvám spoločnosti a inšpirovali sa myšlienkami Veľkej francúzskej revolúcie. Ich hlavným cieľom bolo presadiť liberálnodemokratické slobody, väčšiu sociálnu spravodlivosť, a obhajovať národné záujmy. Sloboda, rovnosť, bratstvo všetkých národov a pre všetky národy – to bola výzva pre novú dobu a práve v tomto duchu súzvučne zazneli v krajinách Európy zvony slobody.

Revolúcia presiakla z Francúzska, Talianska a Nemecka aj do habsburskej monarchie. Plamene odporu postupne vzbĺkli nielen v historických centrách moci a intelektuálneho pohybu vo Viedni, v Pešti a Prahe, ale aj na území dnešného Slovenska, kde v rámci Uhorska tvorili Slováci – v jeho severných častiach (tzv. Horného Uhorska) – kompaktný národný celok. Do popredia revolučných pohybov sa dostala uvedomelá, vzdelaná (najmä z nemeckých univerzít) a európsky rozhladená štúrovská generácia. Rok **1848** sa stal jedinečnou príležitosťou nielen presadzovať, ale aj predstaviť okolitému svetu národnoemancipačné snahy slovenského národa. Cieľom bolo zrušenie

**Sloboda,
rovnosť,
bratstvo
všetkých
národov
a pre všetky
národy**

**Slovák
som rodom
i vychovaním**

poddanstva, zrovnoprávnenie všetkých občanov pred zákonom, ústavné práva pre národy a národnosti žijúce v Uhorsku. Vtedajšej slovenskej politickej elite, ozajstným patriotom – národne uvedomelým a európskym duchom ovplyvneným intelektuálom slúži ku cti, že sa dokázali ideovo stotožniť s demokratickými požiadavkami vtedajšieho európskeho revolučného pohybu. Predovšetkým, že využili svoje schopnosti a dané možnosti začleniť do európskych revolučných snáh, do požadovaných a uskutočňovaných zmien aj slovenský národ. Napokon, na tento pohyb sa slovenská politická elita dlho pripravovala. Jej snahy silneli nielen duchom, ale aj konkrétnymi činmi už pred rokom 1848. Posilňoval ich napríklad aj Ján Čaplovič, ktorý vydal v roku 1842 v Lipsku dielo *Slovanstvo a pseudomaďarstvo* a ktorý kliesnil cestu generácii štúrovcov do Viedne, ukázal, tak ako napísal Rudo Brtáň, cestu Ludovítovi Štúrovi k stredoslovenčine, bránil svoju materinskú i otcovskú reč. Ku koncu svojho života Ján Čaplovič konštatoval: „*Slovák som rodom i vychovaním. Medzi Slovákmi som prežil detstvo a mladosť, a tak moje najkrajšie spomienky patria im... Nasýtil som sa vyše miery beštiálnosti sveta, preto som sa už dávno utiahol do seba. Najbližší zo všetkých národov sú mi Slováci... Zaujímavé je, že – nie zámerne, ale osudom – mi vyšla Etnografia Slovákov rozsiahlejšia ako etnografia vyvolencov Božích (Kurfurste Gottes) vulgo Maďarov. A naozaj sú v civilizovanom vývine Slováci vyššie ako Maďari.*“ Slovenská politická elita sa intelektuálne, postupne aj revolučne doformovala a rok 1848 ju našiel pripravenú.

Po celý tento čas museli Slováci a ich predstavitelia, podobne ako Íri voči Angličanom (*Act of Union* z roku 1800 bol dokument, ktorý umožňoval despotickú nadvládu Anglicka nad Írskom), čeliť silnejúcim maďarským radikálnym prúdom. Už od sklonku 18. storočia maďarčina vo verejnom živote nahradzovala stredoveké latinské esperanto. Maďarské radikálne sily prebojovali nacionálne heslo: *Jedna vlasť-jeden jazyk-jeden národ*. To malo platiť pre celé Uhorsko.

„Zmierlivým“ prejavom týchto cieľov bol program peštianskej revolúcie. V mene maďarského národa boli proklamované demokratické princípy slobody, rovnosti a bratstva – sloboda tlače a zrušenie cenzúry, vytvorenie uhorskej vlády zodpovednej snemu so sídlom v Pešti, rovnosť občanov pred zákonom bez ohľadu na ich pôvod a náboženstvo a pod. Program bol predstavený v známych „dvanástich bodoch“ **15. marca 1848** a neskôr zakomponovaný do prijatých marcových zákonov uhorského snemu (**18. marca 1848**). Maďarskí revolucionári – L. Kossuth, A. Petőfi, M. Jókai, L. Batthyány, B. Szemere a mnohí ďalší – sa, žiaľ, rozhodli vydobýť slobodu len pre vlastný národ, vymaniť sa spod habsburskej nadvlády. V tomto revolučnom kvase však sformulovali program a požiadavky za zrovnoprávenie svojho postavenia v Uhorsku aj nemaďarské etnické spoločenstvá, národy: Slováci, Chorváti, vojvodinskí Srbi, sedmohradskí Rumuni a podkarpatskí Rusíni. No predstavitelia vládnucej maďarskej elity tieto oprávnené požiadavky odmietli (okrem požiadaviek Chorvátov), pretože ich považovali za nezlučiteľné so záujmami krajiny. V podstate mali len jeden cieľ: chceli v Uhorsku vládnuť sami.

S odstupom rokov môžeme spoznať úžasnú zhodu medzi riešením írskej a slovenskej otázky, podobnosť cesty k národnej slobode írskeho a slovenského národa. Svedčia o tom aj dokumenty vtedajšej tlače. Lord Macaulay (1800 – 1859),

**Heslo
maďarských
radikálnych síl:
Jedna vlasť
– jeden jazyk
– jeden národ**

**Podobnosť
cesty írskeho
a slovenského
národa**

Írski emigranti. Hlad a prenasledovanie vyhnalo z ostrova v roku 1845 okolo 1,7 mil. Írov.

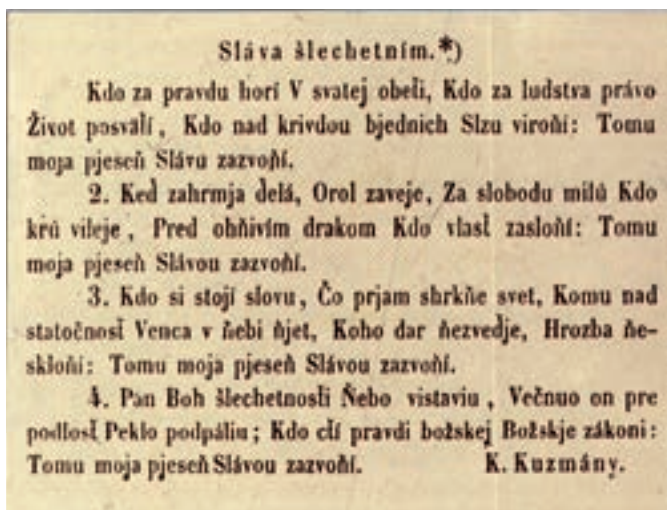

Jozef Miloslav
Hurban
(výrez z olejomalby
Johanna Bössa)

anglický politik, esejista a historik, napísal vo vzťahu s hodnotením situácie v Írsku: „Mnohí súčasní politici majú vo zvyku pripomínať ako samozrejmosť fakt, že nijaký národ by nemal získať slobodu, kým sa nenaučí plne ju využívať. Táto maxima pripomína legendu o starcovi, ktorý sa rozhodol nevkročiť do vody, kým sa nenaučí plávať. Ak ľudia túžiaci po slobode majú čakať, kým budú rozumní a dobrí, môže toto čakanie trvať aj večnosť.“ Anglický kňaz a mysliteľ Sydney Smith (1771 – 1845) formuloval svoje hodnotenie vtedajších anglicko-írskych vzťahov omnoho ostrejšie, keď tvrdil, že „len čo sa vysloví slovo Írsko, Angličania akoby úplne zabudli na city, opatrnosť a najzákladnejší zdravý rozum a konajú tak barbarsky a samofúbo ako tyrani a hlupáci.“ Jozef Miloslav Hurban reagoval podobne na vtedajšiu situáciu v Uhorsku, keď napísal: „Či teda len my Slováci máme vo svojich dolinách a domkoch čušať? Či sme my len k tomu na svete, aby sme my sami boli sluhovia druhých? Či len my statoční Slováci máme iba počúvať piesne slobody, ktoré iné národy spievajú? Hej, bratia, nie, nie a nie! A veru my nesmieťme čušať, keď iní spievajú, a slúžiť, keď iní panujú, a plaziť sa, keď iní hlavy dvíhajú, a zúfať, keď iní triumfujú! Aj nám, aj nám Slovákom statočným uderil zvon slobody.“ Bola to úprimná, písomná reakcia nielen na novinové články, z ktorých jeden vyšiel **2. novembra 1848** v Pesti Hirlap a v ktorom sa písalo: „Prečo by sme sa ľakali otvorene a úprimne vysloviť, že totiž my Maďari na maďarskej zemi len maďarskú národnosť uznávame?“ Po prečítaní týchto niekoľkých dobových svedectiev mnohí pochopia, čo v nás, v strednej Európe, ešte prežíva a často sa objavuje aj dnes v novej podobe.

Rovnoprávnosť pre všetky národy Uhorska

Rok **1848** obdarovali Slováci mnohými konkrétnymi skutkami, ktoré obohatili nielen naše národné dejiny. Ústredná postava slovenského revolučného hnutia Ľudovít Štúr vyjadril v príspevku *Nový vek* radosť nad možnosťami národnoemancipačného hnutia. Janko Kráľ a Ján Rotarides organizovali vzburu roľníkov v obciach Hontianskej župy a boli obvinení z panslavistického poburovania a napokon

Orol tatranský
z roku 1848
s textom piesne
Kto za pravdu horí

uväznení maďarskými vládnymi úradmi. Janko Kráľ v básni *Krajinská pieseň* vyzval svojich rodákov na spravodlivý oslobodzovací boj a vo veršoch básne *Tri vršky* dôrazne pripomenul Slovákom ich národné práva v spoločnej uhorskej vlasti. Jozef Miloslav Hurban spolu s Ľudovítom Štúrom tlmočili v letáku *Bratia Slováci!* napísanom vo Viedni v **apríli 1848** slovenský národný program, v ktorom pripomenuli Slovákom, že aj občianske slobody si zabezpečia najlepšie ako celok, ako národ, aby sa nedalo nič robiť „... o vás bez vás... , o vašom práve bez vášho práva, o vašej slobode bez vašej slobody. Doplňli tak *Liptovské žiadosti* (27. marca 1848) o ďalšie požiadavky, pričom v *Žiadostiach slovenského národa stolice Nitrianskej* (28. apríla 1848 – Brezová pod Bradlom) sa objavili ďalšie: rovnoprávnosť pre všetky národy Uhorska, oslobodenie J. Kráľa a J. Rotaridesa a vrátenie hôr a pasienkov roľníkom, ktoré im panstvo akýmkoľvek spôsobom zobralo.

V uvedených programových dokumentoch je aj z dnešného hľadiska aktuálna požiadavka vymedzenia ľudskej slobody ako jednoty občianskej a národnej rovnosti. Už vtedy – pred viac ako poldruhastoročím – pochopila generácia štúrovcov

**Požiadavka
občianskej
a národnej
rovnosti**

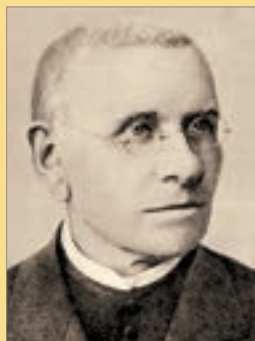
Účastníci
Slovanského zjazdu
v júni 1848 v Prahe
(kresba J. V. Hellicha)

Michal Miloslav
Hodža
(výrez z olejomalby
Jozefa Božetecha
Klemensa)

to, čo dnes niektorí politici účelovo stavajú proti sebe, jedno pred druhým nadradujú a glorifikujú. Dielo tejto skvelej generácie sa napokon zavŕšilo v ucelenom štmásťbodovom slovenskom programe *Žiadosti slovenského národa* prijatom **10. – 11. mája 1848** v Liptovskom Svätom Mikuláši-On-drašovej. Okrem iného obsahoval požiadavky: vytvorenie spoločného snemu pre všetky národy Uhorska, vlastných národných snemov, vytýčenie etnických hraníc územia osídleného Slovákmi, používanie slovenčiny na území Slovenska ako národnej reči, vyučovanie na školách po slovensky, vybudovanie národného školstva od ľudového až po univerzitu, právo používať národnú zástavu, ustanovenie slovenských veliteľov v národnej garde a zavedenie slovenského velenia, uznanie práva vydávať slovenské noviny, práva zakladať spolky a zhromažďovať sa. Bola v nich deklarovaná aj potreba bratského spolunažívania a kategoricky sa odmietla idea jednotného uhorského (rozumej maďarského, pozn. autora) národa, národná nadradenosť a útlak. Za priekopnícku môžeme považovať požiadavku prebudovať Uhorsko na federatívny štát. Odmietnutie *Žiadostí* maďarskou vládou a snemom bolo dôkazom, že Maďari sa nemienili vzdať odnárrodnovacej politiky a pretvorenia mnohonárodného Uhorska na národný štát Maďarov – Veľkého Maďarska strednej Európy. Zákonodarstvo maďarskej revolúcie týmto prejavilo tragickú obmedzenosť, najmä čo sa týka riešenia národnostnej otázky. Žiaľ, práve v týchto cieľoch maďarstvo „skryto“ nepoľavilo do dnešných čias.

Štúrovcom preto neostalo nič iné, len pred okolitým svetom dokazovať nedôveryhodnosť maďarskej (uhorskej) moci, čo aj napokon predložili v *Žiadostiach Slovákov a Rusínov uhorských* v **júni 1848** na Slovanskom zjazde v Prahe. Keď zlyhali aj posledné možnosti dohody s uhorskou vládou, naplnila sa vízia, ktorú na Slovanskom zjazde v Prahe Hurban vyjadril takto: „*Ak nám dajú Maďari čo sa patrí, nemožno... proti nim vystúpiť s mečom... Ak nám to Maďari nedajú, potom, pravdaže, zvolíme boj.*“ Pod vplyvom maďarskej hrozby hľadali štúrovci ochranu u cisára vo Viedni,

Andrej Kmeť

Theo H. Florin

Milan Pišút

16. február 1908

V Liptovskom Mikuláši sa narodil literárny kritik, historik, univerzitný profesor Milan Pišút. Jeho doménou bola slovenská romantická literatúra. († 8. 5. 1984)

16. február 1908

V Martine zomrel katolícky kňaz, etnograf, archeológ a významný botanik Andrej Kmeť. (* 19. 11. 1841)

22. marec 1908

V Čechách a na Morave sa uskutočnilo 700 zhromaždení, na ktorých sa protestovalo proti národnostnému a politickému útlaku Slovákov v Uhorsku. Asi trištvrte milióna Čechov svojou účasťou vyjadrilo solidaritu so slovenským ľudom. Bola

to najväčšia masová akcia v zahraničí na podporu Slovákov. Jej organizátorom bol český Sokol.

10. apríl 1908

V Dolnom Kubíne sa narodil básnik a kultúrny pracovník Theo H. Florin (vl. menom Theodor Herkel). Zaslúžil sa o organizovanie prehliadok umeleckého prednesu Hviezdoslavov Kubín a venoval sa výskumu oravského regiónu. († 11. 3. 1973)

5. máj 1908

Kráľovský okresný súd v slovenskom mestečku Kovačica (Srbsko) odsúdil 35 tamojších obyvateľov na úhrnný trest šesť rokov a osem mesiacov väzenia a 6 280 korún pokuty

Mesačník Živena

Maša Haľamová

Budova Slovenského národného múzea v Martine v roku 1908

za ich odpor proti maďarským bohoslužbám.

1. júl 1908

V Pittsburghu (USA) začal vychádzať mesačník *Živena*. Vydávala ho rovnomená organizácia slovenských žien v USA.

28. august 1908

V Blatnici sa narodila poetka, prekladateľka Maša Haľamová. Pracovala ako úradníčka vo Vysokých Tatrách, kde jej manžel pôsobil ako lekár. Po jeho smrti sa stala redaktorkou v Martine, neskôr v Mladých letách v Bratislave. Okrem mnohých iných jej vyšli zbierky *Dar*, *Červený mak* a *Smrť tvoju žijem*, *Komu dám svoju nehu*, *Čriepky*, *Nepokoj*, *Milému*, *Ja som tú*

poéziu žila, knihy pre deti *Svrček a mravci*, *Košťúrik s kamarátmi*, *Petrišorka*, *Hodinky*, *O sýkorke z kokosového domčeka* a iné diela. († 17. 7. 1995)

3. september 1908

V Martine slávnostne otvorili budovu Slovenského národného múzea postavenú podľa projektu Milana Michala Harminca.

15. september 1908

V Budapešti zorganizovali slovenskí poslanci Metod Bella, Milan Hodža a Ferko Skyčák politické zhromaždenie 88 zástupcov slovenského roľníctva. Ich snahou bolo posilniť roľnícku základňu Slovenskej národnej strany (SNS) a presadiť sa do jej vedenia, čo však stroskotalo

na odpore konzervatívnych síl v SNS.

10. október 1908

V Olcave (okr. Spišská Nová Ves) sa narodil maliar, reštaurátor Jozef Fabini. Jeho doménou boli najmä krajinky (Spiš, Zemplín) a uličky Košíc, Krompách, Levoče. († 2. 12. 1984)

5. december 1908

V Budapešti začal vychádzať časopis *Zornička*, venovaný deťom a vychádza doteraz. *Zorničku* začali vydávať prvý raz v Martine v rokoch 1846 – 1847 s podtitulom *Zábavník pre dievky*. Potom sa objavila medzi Slováckmi v Novom Sade (1864 a 1865) ako *list pre slovenských mládencov a panny, pre obveselenie a zošľachtenie srdca*. Po svojom zániku sa znova zrodila až medzi Slováckmi

Porada
v Budapešti

Jozef Fabini

Tatranská električka

T. W. Wilson

v Budapešti. V rokoch 1908 – 1914 tam vychádzala s podtitulom *Novinky pre naše dievky*.

17. december 1908

Začala premávať električka na trati z Popradu do Starého Smokovca a odtiaľ do Tatranskej Lomnice.

8. január 1918

Americký prezident T. W. Wilson predniesol pred Kongresom Spojených štátov amerických štrnásť mierových bodov, medzi ktorými sa objavila aj požiadavka autonómie pre národy.

30. január 1918

V Prešove sa narodil dramatik, scenárista a režisér Leopold

Lahola. Jeho tvorbu poznamenali dehumanizujúce vplyvy vojny. Po vojne emigroval do Izraela, kde sa uplatnil najmä ako režisér. († 12. 1. 1968)

Rozhovor s nepriateľom (SND, 2004)

1. apríl 1918

V Budapešti sa narodil režisér Ján Kadár. Študoval právo, potom kinematografiu v Bratislave. Po vojne pracoval ako režisér Krátkeho filmu v Bratislave, neskôr sa venoval hranému filmu. Nakrútil viacero úspešných filmov, napr. v roku 1963 spolu s Elmarom Klosom *Smrť sa volá Engelchen*. Prvú verziu tohto románu Ladislava Mňačka nakrútil ako televízny film režisér Ivan Balada v roku 1960. Najväčší ohlas však mal Kadárom a Klosom nakrútený tragický príbeh z druhej svetovej vojny *Obchod na korze*, ktorý roku 1966 získal ocenenie Americkej filmovej akadémie Oscar. Od roku 1968 žil

Kadár v emigrácii v USA, kde sa venoval najmä televíznej tvorbe. († 1. 6. 1979)

8. apríl 1918

V Ríme sa konal kongres utlačaných národov Rakúsko-Uhorska. Čechov a Slovákov zastupovali Edvard Beneš, Milan Rastislav Štefánik, Štefan Osuský a ďalší. Kongres prijal rezolúciu, v ktorej sa stanovili zásady spoločných akcií: právo každého zúčastneného národa na utvorenie vlastného národného štátu, nevyhnutnosť spoločného postupu až do dosiahnutia úplnej nezávislosti, a odsúdil Rakúsko-Uhorsko ako nástroj veľmocenskej politiky Nemecka.

Ján Kadár

Prvomájové
zhromaždenie
v Liptovskom
Mikuláši

